

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'iroatboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'iroatboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farhod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasrova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbeyevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQUARISHI SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Ruxsatova Rushana O'ktamovna

Termiz davlat universiteti erkin tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni tashkil etishning turli shakllari samaradorligini o'rganish natijalari jamlangan. Shuningdek, respublika qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi makroiqtisodiy tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, qishloq xo'jalik samaradorligi.

Abstract: This article summarizes the results of studying the efficiency of different forms of production organization in agriculture. Also, a macroeconomic analysis of the republic's agricultural production was carried out.

Key words: Agricultural production, agricultural efficiency.

Аннотация: В данной статье обобщены результаты исследования эффективности различных форм организации производства в сельском хозяйстве. Также был проведен макроэкономический анализ сельскохозяйственного производства республики.

Ключевые слова: Сельскохозяйственное производство, эффективность сельского хозяйства.

KIRISH

Jahonda tabiiy va oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning keskin o'sishi sharoitida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish va boshqarishda ilmiy yondashuvlardan kengroq foydalanish, xususan, ishlab chiqarish rivojlanishini modellashtirish va prognozlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Keyingi yillarda mamlakatimiz qishloq xo'jaligini isloh qilish, xususan sohada davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, bozor munosabatlarini keng joriy qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi, qayta ishlovchi va sotuvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asosini mustahkamlash, sohaga investitsiyalarni jalb qilish, resurstejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda ^[1]. Shuningek, mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlanishning innovatsion yo'liga o'tish masalalari ilmiy tadqiqotlarda keng ko'rib chiqilib, mamlakatimiz rahbariyatining doimiy e'tiborida bo'lmoqda. Qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi qabul qilingan bo'lib, unda ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, yer va suv munosabatlarini takomillashtirish, qulay agrobiznes muhitini va yuqori qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash, sohaga bozor mexanizmlarini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, shuningdek, ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish hamda kadrlar salohiyatini oshirish maqsad qilindi. ishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish, sifat nazorati infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish, maqsadli xalqaro bozorlarda raqobatbardosh, yuqori qo'shilgan qiymatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni nazarda tutuvchi qulay agrobiznes muhitini va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, fermer xo'jaliklarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga qaratilgan tarmoq dasturlarini ishlab chiqish orqali davlat xarajatlari samaradorligini oshirish va bosqichma-bosqich qayta taqsimlash, qishloq xo'jaligida ilmiy-tadqiqot, ta'lim va maslahat xizmatlarining ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan bilim va ma'lumotlarni tarqatishning samarali shakllarini qo'llashni nazarda tutuvchi ilm-fan, ta'lim, axborot va maslahat xizmatlari tizimini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ekinlarini joylashtirish tartibini qayta ko'rib chiqish masalalari ko'rsatib o'tildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligi iqtisodiy mazmuni va shakli bo'yicha murakkab, ko'p qirrali, tizimli kategoriya bo'lib, foydali ta'sirni uni keltirib chiqargan ishlab chiqarish xarajatlari bilan taqqoslash asosida ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini tavsiflaydi va mikroiqtisodiy, makroiqtisodiy, qishloq xo'jaligi texnologiyalari asosida, mintaqaviy, yerdan foydalanish va mehnat foydalanish asosida baholash amalga oshiriladi [2]. Viloyatdagi yirik qishloq xo'jaligi korxonalarining samaradorligi ko'p jihatdan qishloq xo'jaligi tashkiloti faoliyatini optimal rejalashtirish va boshqarish qarorlarini amalga oshirishni ta'minlaydigan tashkiliy shakllarni tanlashga bog'liq. Qishloq xo'jaligi korxonalari iqtisodiy o'sishining sifat omillaridan to'liq va birlamchi foydalanishga yo'naltirilgan bo'lib, bunda foydalanilayotgan resurslarni yuqori tashkil etish va samaradorligi, uchinchi tomon rivojlangan ishlab chiqarish kuchlari bilan hamkorlik va integratsiyasi, tovar mahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirilgan ishlab chiqarish munosabatlari asoslanadi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini turli olimlar turlicha yondoshuvlar bilan baholaganlar. Masalan Xo'jageldiev (2022) tadqiqotlarida qishloq xo'jaligi resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, Sultonov (2020) qishloq xo'jaligida yer unumdorligini oshirishning ilmiy –uslubiy masalalariga alohida urg'u berishgan. Suleymanov esa qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining mintaqaviy samaradorligini tahlil qilishning asosiy sharti qishloq xo'jaligi yer birligiga to'g'ri keladigan qishloq xo'jaligi mahsuloti ko'rsatkichlaridan foydalanish deb hisoblaydi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligiga ta'sir etuvchi va boshqaruvning o'ziga xos holatini tavsiflovchi omillar orasida to'rtta guruhni ajratib ko'rsatish mumkin: tabiiy sharoit; moddiy resurslar; mehnat resurslari; tashkiliy va iqtisodiy omillar [3].

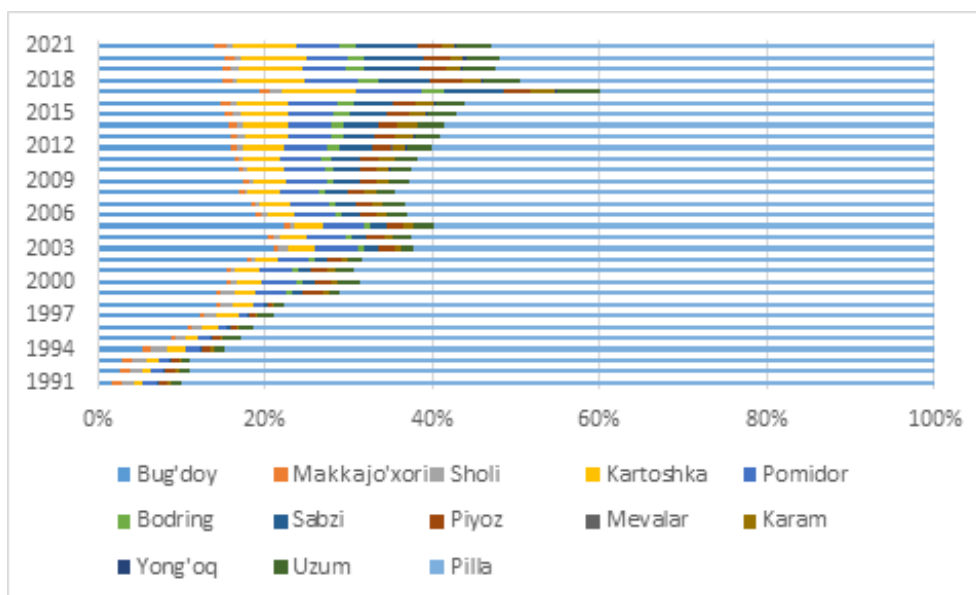
METODOLOGIYA

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini oshirishga ta'sir qiluvchi quyidagi shartlarni ko'rsatish mumkin [4]:

- qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish buyicha o'rta muddatli (taxminan 5 yil) faoliyat ko'rsatish shartlarini belgilab beruvchi qonunni qabul qilish;
- mahalliy qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining ham ichki, ham tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini oshirish maqsadida samarali qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirish
- mamlakat miqyosida qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirish uchun barqaror imkoniyatlar yaratish.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rejalashtirish va prognozlashning ilmiy asoslangan tizimini yaratish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining hududiy va oziq-ovqat bozorlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining savdosi tizimini shakllantirish, qishloq xo'jaligi va resurs ishlab chiqaruvchi tarmoqlar o'rtasidagi almashinuv ekvivalentini oshirish qishloq xo'jalik samaradorligini belgilab beradi.

Respublikamiz iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini tahlil qilish nuqtayi nazaridan, turli xil resurslardan ularning ahamiyatiga ko'ra foydalanish samaradorligining ijtimoiy jihatlarini hisobga olish eng adekvat yondashuv hisoblanadi. Qishloq xo'jaligiga ta'sir qiluvchi o'zgarishlar makroiqtisodiy faoliyatga ta'sir ko'rsaishi mumkin [5]. Bu umumiy ta'sirini tahlil qilib ko'raylik.

1-rasm: 2000-2022-yillarda qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirish dinamikasi

1-rasmdagi ma'lumotlar ko'ra, bu yillar oralig'ida qishloq xo'jalik mahsulotlari tarkibida eng salmoqli ulushni bug'doy, kartoshka tashkil etgan, eng kam ulush pilla va boshqalarga to'g'ri kelgan.

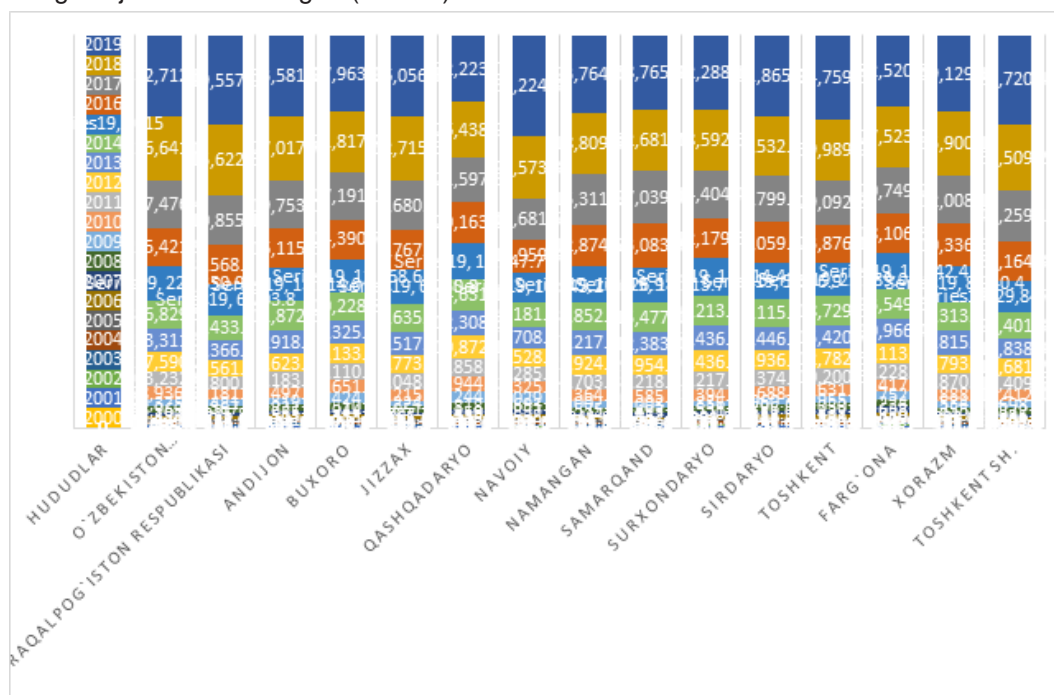
2-rasm: O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jalik mahsulotlarining o'zgarishi, %

2-rasmdan ko'rinib turibdiki, tahlil davrida qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eng yuqori o'sish nuqtasi 2004-yilga, eng pastki o'sish nuqtasi 2018-yilga to'g'ri kelgan. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining bir qismi – dehqonchilik orqali yetishtirilgan mahsulot bo'yicha ham aynan 2004 va 2018-yillarda eng yuqori va past nuqtasiga erishilgan. Bundan tashqari qishloq xo'jaligi mahsulotlari darajasi 2008, 2017 va 2018-yillarda keskin pasayish kuzatilgan. Bundan xulosa qilish mumkinki, qishloq xo'jaligi mahsulotlarida dehqonchilik mahsulotlari ulushi chorvachilik mahsulotlari ulushidan ko'proq bo'lgan.

Qishloq xo'jaligi moliyaviy iqtisodiy ko'rsatkichlarining makroiqtisodiy tahlili iqtisodiyot doirasida qishloq xo'jaligi sektori oldida turgan kengroq imkoniyatlar haqida tushuncha beradi. Makroiqtisodiy tahlilda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishdagi o'rni va rivojlanishini bilish muhimdir. Bunda qishloq xo'jaligining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini bir qator tushuntirish omillariga ajratiladi [6].

Ushbu turdagi tahlil yalpi ichki mahsulot (YaIM) hissasi, bandlik darajasi, inflyatsiya, foiz stavkalari va qishloq xo'jaligiga xos bo'lgan savdo balanslari. Qishloq xo'jaligining milliy yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi uning iqtisodiy ahamiyatini ko'rsatadi. Hissaning kamayishi sanoatlashtirishni ko'rsatishi mumkin, ortib borayotgan hissa esa qishloq xo'jaligida samaradorlik yoki talabning o'sishini ko'rsatadi.

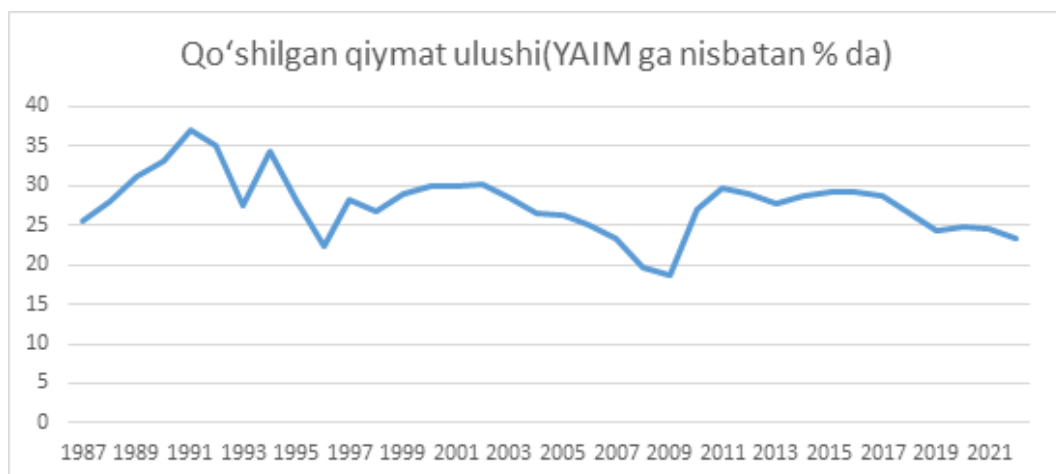
Jahon banki ma'lumotlari asosida O'zbekistonda 3-rasmda 2000-2022-yillarda qishloq xo'jaligining YaIM-dagi ulushining rivojlanishi ko'rsatilgan (3-rasm).

3-rasm: O'zbekiston Respublikasida YaIM hajmi

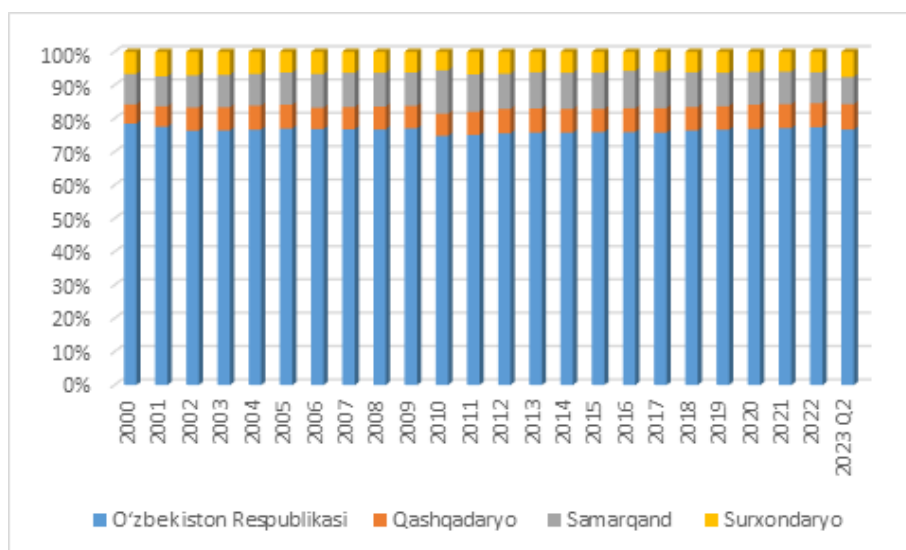

YaHM mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholashda ham markaziy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. 2022 yili respublikamizda YaIM 254,04 trln.so'mni tashkil etdi.Saqarqand viloyatida 16390,1 mlrd.so'mni, Qashqadaryoda 24654,8 mlrd.so'mni, Surxondaryo viloyatida 27963 mlrd.so'mni tashkil qilgan. Aholi jon boshiga YaIM(YaHM) tegishli ravishda 7909,1 ming so'm, 4560,2 ming so'm, 8848,6 ming so'm, 5037,4 ming so'm, 8299,8 ming so'm hamda 4559,0 ming so'm bo'lgan.

4-rasm: O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining YaIM ga nisbatan qo'shilgan qiymati(foizda)¹

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining hududiy iqtisodiy samaradorligi ko'rsatkichi nisbiy qiymat bo'lib, qaysi hudud uchun ijobiy natija sifatidagi iqtisodiy samara va uni olish uchun sarflangan xarajatlarni solishtirish orqali aniqlanadi. Shu jihatdan, respublikamizdagi 3ta yirik hududlarda yetishtirilgan qishloq xo'jalik mahsulotlari ko'rib chiqaylik.

5-rasm: Respublika va hududlar kesimida yetishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari

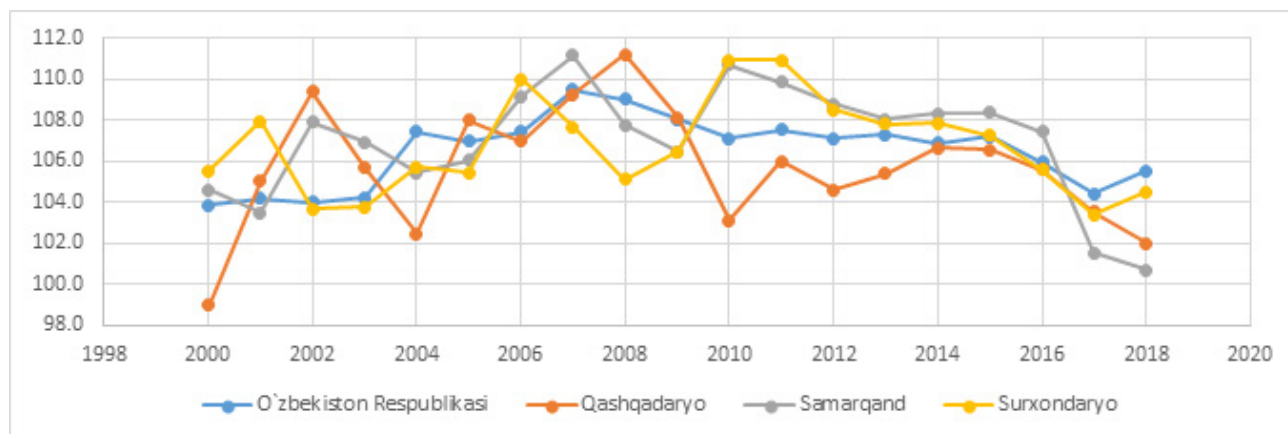
1-jadval

Yillar	Qishloq xo'jaligi mahsuloti, mlrd. so'm	Qishloq xo'jaligi ekinlari ekin maydoni, ming gektar	YaHM hajmi, mlrd. so'm	YaIM(qishloq xo'jalik), mlrd. So'm
O'zbekiston Respublikasi				
2000	1 387,2	3 778,3	4 925,3	978,5
2005	5 978,3	3 647,5	15 923,4	4 192,8
2010	30 856,7	3 708,4	78 936,6	21 251,3

1 <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?end=2019&start=1995&view=chart>

2015	99 604,6	3 694,2	221 350,9	64 680,3
2020	250 250,6	3 396,1	605 514,9	151 279,6
2021	303 415,5	3 340,6	738 425,2	183 518,5
2022	347 564,4	3 353,3	888 341,7	
Samarqand viloyati				
2000	162,2	402,9	263,8	119,9
2005	751,8	379,1	1156,9	533,2
2010	5 368,6	372,8	6 585,8	3 653,0
2015	14 300,0	360,2	18 513,7	9 090,0
2020	32 158,0	343,3	43 386,6	19 225,8
2021	38 549,7	336,7	53 749,9	22 672,3
Qashqadaryo viloyati				
2000	101,5	460,8	235,9	78,5
2005	558,3	477,6	1326,4	390,5
2010	2 753,7	493,0	6 944,1	1 891,7
2015	9 089,0	493,9	17 247,7	5 848,3
2020	23 777,8	454,6	35 605,3	14 419,0
2021	28 275,6	423,9	43 833,3	17 120,6
Surxondaryo viloyati				
2000	117,4	280,5	165,8	88,3
2005	481,1	278,1	724,4	339,8
2010	2 286,8	272,3	3 394,7	1 519,7
2015	8 218,0	284,3	11 114,4	5 375,9
2020	19 424,0	253,0	24 779,3	11 610,2
2021	23 415,5	259,2	30 090,5	13 811,5

6-rasm: O'zbekiston Respublikasida YalMning o'zgarishi, %

6-rasmdan respublikamizda YalM bo'yicha pasayish tendensiyasi ko'rinib turibdi. YalMdagi o'zgarish, ya'ni pasayish 2007 va 2009 hamda 2010 va 2017-yillarda ro'y bergan. 2015-yildan boshlab keskin pasayish kuzatilgan. YalM(YaHM) hajmining kamayish tendensiyasi hududlarlar bo'yicha ham ko'rish mumkin. Hududlar kesimida tahlil qilsak, Surxondaryo viloyatidada tendensiya pasayish xarakteriga ega bo'lsa-da, eng yaxshi natija kuzatilmoqda, Samarqand viloyati esa eng yomon natijaga erishgan. Unda, masalan, 2015 yilda ijobiy o'zgarishlar ro'y bergan, lekin keyingi yillarda yildan-yilga YalMning o'sish sur'atlari pasayib bormoqda. Ushbu ko'rsatkich bo'yicha Qashqadaryo viloyatida ham pasayish mavjud (6 punktli tashkil etadi).

Iqtisodiy rivojlanish davom etar ekan, qishloq xo'jaligi yalpi ichki mahsulotning ulushi sifatida nisbatlar ko'paytmasini olish mumkin [7].

Nisbatlarni belgilovchi omillar qishloq xo'jaligining yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasini rivojlantirish haqida tushuncha beradi. Biz Uqm-yalpi qo'shilgan qiymat, YalM-yalpi ichki mahsulot, U- ishlab chiqarish, C- mahsulotlarni iste'mol qilish, C qishloq xo'jalik mahsulotlari ko'rsatkichlarning turli nisbatlarinig tahlil qilib chiqaylik.

1. UQM/Uq/x ishlab chiqarish (Qishloq xo'jaligida sof qo'shilgan qiymatning ishlab chiqarishga nisbati). Qishloq xo'jaligi mahsuldorligi "mahsulot ishlab chiqarish uchun sarflangan mablag'lar bilan samaradorlik o'lchovidir"[8]. Vaqt o'tishi bilan barcha 3ta hududda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi o'sishi kutilmoqda. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi texnologiya va fandagi innovatsiyalar va bilimlar tufayli o'sib boradi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining differentsiatsiyasi va ixtisoslashuvi bilan birgalikda o'sishi hatto tezlashadi. Har bir hudud va miqyosdagi iqtisodlar bo'yicha yig'ilgan maxsus nou-xau ixtisoslashtirish va tabaqalash orqali erishiladi va kirish xarajatlarini kamaytiradi. Bir xil miqdordagi mahsulot kamroq ishlab chiqarish orqali qishloq xo'jalik ishlab chiqarilishi hosildorlikning o'sishini anglatadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining haddan tashqari ko'pligi narxlarning pasayishiga olib keladi, bu esa sof qo'shilgan qiymat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari nisbatining pasayishiga olib keladi.
2. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash(Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarilishi va oziq-ovqat mahsulotlari o'rtasidagi nisbat). Oziq-ovqat mahsulotlari asosan qayta ishlangan qishloq xo'jaligi mahsulotlari bo'lib, ko'proq tovar va xizmatlarni talab qiladigan bir nechta ingredientlar qo'shiladi. Rivojlangan mamlakatlardagi iste'molchilar birlamchi mahsulotlarga talab ko'proq bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlardagi iste'molchilarga qaraganda qayta ishlangan mahsulotlarni afzal ko'rishadi. Bu esa, iqtisodiy o'sish oshishi bilan bu nisbatning pasayishiga olib keladi.
3. U- oziq ovqat/ Cyakuniy iste'mol (Oziq-ovqat mahsulotlarining iste'molga nisbati). Mamlakat hududlarida ko'proq resurslar va kapital, masalan. yetishmayotgan oziq-ovqat ingredientlarini import qilish va qishloq xo'jaligining yuqori mahsuldorligi uchun yangi texnologiyalarni moslashtirishga imkoniyat mavjud bo'lsa, bu oziq-ovqat mahsulotlarini (ko'proq) ishlab chiqarish qobiliyatini yaxshilaydi, oziq-ovqat mahsulotlarining o'zini o'zi ta'minlashning yordam beradi. Bu, o'z navbatida, himoyalangan qishloq xo'jaligi siyosati bilan rag'batlantiriladi. Boshqa tomondan, hududlar ko'pincha global iqtisodiyotga kamroq integratsiyalashgan va bu o'zini o'zi ta'minlashning yuqori darajasiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi qiyosiy ustunlik hududning omillari va tabiiy sharoitlariga bog'liq. Shunday qilib, mamlakat hududlari o'rtasidagi farqlarni kutish mumkin. Bu esa o'zini – o'zi ta'minlash hisobiga oziq-ovqat xavfsizligi muammosini hal qilishga katta e'tibor qaratish yoki qiyosiy ustunliklardan foydalangan holda oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari savdosini kengaytirishga olib keladi[9].
4. Cyakuniy iste'mol/C jami(Umumiy iste'molda oziq-ovqat mahsulotlarining ulushi). Past daromadli hududlarda daromadning katta qismi oziq-ovqat mahsulotlariga sarflanadi. Daromad oshganda, oziq-ovqatga sarflangan daromadning mutlaq ulushi ham nisbiy ortadi, Engel qonunida ko'rsatilganidek, oziq-ovqatga sarflangan daromadning ulushi kamayadi. Shuning uchun vaqt o'tishi bilan bu nisbatning pasayishi kutilmoqda (mamlakat YalM o'sishi asosida). Bu esa, iqtisodiy o'sish oshishi bilan bu nisbatning pasayishiga olib keladi va qishloq xo'jaligining YalMdagi ulushini pasaytiradi.
5. Cjami/YalM(YalMdagi iste'mol xarajatlarining ulushi). YalMdagi iste'mol xarajatlarining ulushi qanday rivojlanishiga YalM hajmi va o'sishi va uning tarkibi ta'sir qiladi. Yalpi ichki mahsulotning o'sishi umumiy hajmning nisbatan o'sishiga olib kelishi kutilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

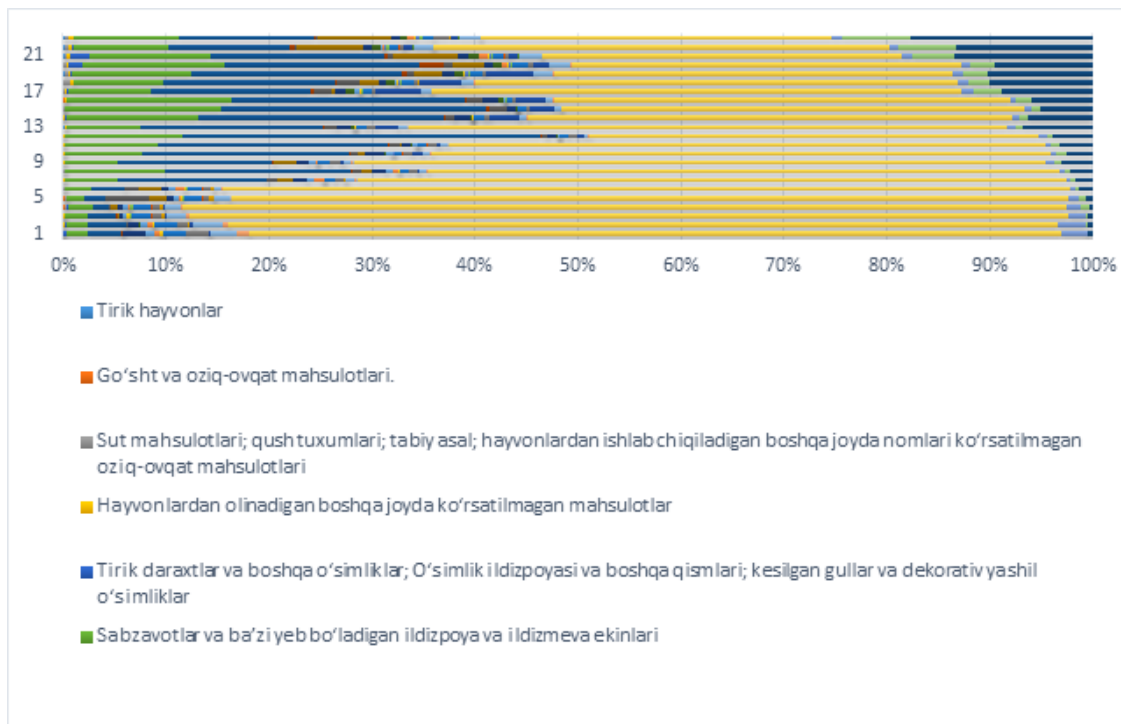
Qishloq xo'jaligining YalM va bandlikdagi rolini aniqlash uchun nisbatlarda qo'llaniladigan omillar butun qishloq xo'jaligi uchun o'rganilishi kerak. Qishloq xo'jaligining milliy iqtisodiyotga ta'siri va rolini muhokama qilishda savdoni hisobga olish kerak.

Oxirgi yillarda respublikamizda qishloq xo'jaligi sohasidan eksportga ham juda katta e'tibor berilmoqda. Statistik tahlillar ko'rsatishicha, qishloq xo'jalik tarmoqlari umumiy mahsulotlari hajmi oshib borishi bilan bir qatorda, ularning tarkibida muhim o'zgarishlar ro'y bermoqda. Zamon talablariga mos yangi texnologiyalarga asoslangan mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda. Ayniqsa, meva va dorivor o'simliklar yetishtirish erishilgan natijalarga havas qilsa arziydi. Keyingi yillarda bu mahsulotlar tarkibida nafaqat tovar ulushi, balkihududlar ulushi ham o'zgarimoqda.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida mahsulotlarini savdosining tahlilini ko'rib chiqaylik. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining sof eksporti yoki importi mamlakatning oziq-ovqat ishlab chiqarishda qanchalik o'zini o'zi ta'minlaganligini va bozor imkoniyatlari qanday ekanligini ko'rsatadi. Eksport va importning yuqori va tez o'sishi mamlakat iqtisodiyotining ochiqligi bilan bog'liq. Bu mamlakat hududlari uchun ham savdo muhim ahamiyatga egaligii ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi eksportining yuqori darajasini saqlab qola oladigan hukumat yanada mus-

tahkam iqtisodiy o'sish sur'atlarini qo'llab-quvvatlaydi, global miqyosda yanada raqobatbardosh bo'ladi va o'z aholisi uchun oziq-ovqat narxlarini yanada barqaror ushlab turadi ^[10]. Biroq, hududlar bir xil texnologik cheklolarga ega bo'lsa ham, ishlab chiqarish miqdori va ishlab chiqarish qiymati o'rtasida tafovutlar mavjud. Bu esa hududlarning turli xil ishlab chiqarish imkoniyatlariga va resurslardan unumli foydalanishiga bog'liq ^[11].

4-rasm: Mamlakatimiz qishloq xo'jalik mahsulotlari eksporti

Valyuta kurslarining o'zgarishi qishloq xo'jaligi eksporti va importiga ta'sir qilishi va shu bilan mahalliy qishloq xo'jaligi iqtisodiyotiga ta'sir qilishi mumkin.

Ushbu tahlil usullarini qo'llash orqali tahlilchilar va sanoat manfaatdor tomonlar kengroq iqtisodiyot doirasida qishloq xo'jaligi sektorining holati haqida ko'proq tushunchaga ega bo'lishi, o'sish strategiyalari, xavflarni kamaytirish va yanada barqaror va samarali rivojlantirish uchun asos sifatida foydalanishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 23 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-sonli Farmoni.
2. Сулейманов М.В. Повышение эффективности сельскохозяйственного производства в Дагестане // Вопросы структуризации экономики. 2010. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/povyshenie-effektivnosti-selskohozyaystvennogo-proizvodstva-v-dagestane>.
3. Зигангирова Алсу Махмудовна Факторы повышения эффективности сельскохозяйственного производства в условиях рынка // Вестник ЧГУ. 2006. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-povysheniya-effektivnosti-selskohozyaystvennogo-proizvodstva-v-usloviyah-rynka>.
4. Gollin D., Parente S., and Rogerson R. (2002). The role of agriculture in development. American Economic Review 92 (2): 160–164.
5. Annemarie van Arendonk. The development of the share of agriculture in GDP and employment. A case study of China, Indonesia, the Netherlands and the United States. IAMO. 2015
6. Gardebroek C., and Peerlings J.H.M. (2013). Economics of Agribusiness. Chapter 1: Position of agriculture and agribusiness within the economy. Wageningen University.
7. Matsuyama K. (1992). Agricultural Productivity, Comparative Advantage and Economic Growth. Department of Economics, Northwestern University.
8. S. Rasulov, S. Matkulieva, K. Atabaeva Iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichida qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish asoslari. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil elektron jurnali, 2 son. 2023-yil, iyun.
9. The Key to Improving Agricultural Productivity is Efficient Farm Management . By AGRIVI | Agronomy, Blog <https://www.agrivi.com/blog/factors-that-affect-agricultural-productivity/>
10. Burhan, O., Ceylan, R.F. and Hatice, K. (2009) A Review of Literature on Productive Efficiency in Agricultural Production. Journal of Applied Sciences Research, 5(7): pp 796-801
11. B.Berkinov, S. Qulmatova, R.Ruxsatova. Qishloq xo'jaligi nisbiy samaradorligini baholash. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/2023/08/20/qishloq-xo-jaligi-nisbiy-samaradorligini-baholash/>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

